

Marin POP

ASPECTE PRIVIND ACTIVITATEA ASOCIAȚILOR CULTURALE SĂLĂJENE ÎN PRIMII ANI DUPĂ MAREA UNIRE (1919-1924)

Județul Sălaj, ca de altfel toate județele, s-a confruntat cu numeroase probleme la sfârșitul Primului Război Mondial. Cea mai acută a fost cea agrară. Ea era mult mai veche, iar amânarea ei a generat numeroase conflicte sociale. Acestea au culminat cu revoltele care au izbucnit, în întreaga Transilvanie, la începutul lunii noiembrie 1918, pe fondul anarhiei care se instaurase, în întreaga monarhie austro-ungară, în această perioadă.¹

Ca și problemele de ordin economic și social², acestea existau și în domeniul învățământului și culturii. Din păcate, după război, pentru un timp, cultura a trecut pe plan secundar. Membrii marcanți ai asociațiilor culturale au primit alte însărcinări. Era urgent să se reconstruiască țara, iar Consiliul Dirigent avea nevoie de oameni, de funcționari români.

Învățământul se găsea într-o situație deosebită datorită faptului că multe școli, din satele sălăjene, au fost distruse în timpul evenimentelor, din noiembrie 1918 sau cu ocazia trecerii frontului, și trebuiau reparate. De asemenea, numărul învățătorilor era mic și nu existau locuințe pentru aceștia în multe sate. Lipseau manualele și rechizitele școlare, care erau din ce în ce mai scumpe, iar țăranii nu-și trimiteau copiii regulat la școală, folosindu-i la muncile agricole. De aceea, se prevedea „a se ridica din partea statului edificii școlare și locuințe învățătoresci în toate comunele unde azi lipsesc și să se crească învățătorii în mod corespunzător”. De asemenea, „învățătorii să fie bine pregătiți la școala normală, care este a se completa la 8 ani și să fie corespunzător salariați, ca scutiți de grijile existenței să se poată dedica cu totul carierei”. În privința frecvenței copiilor la școală, „sunt a se aplica mijloace mai eficiente” și se prevedea achiziționarea de manuale și rechizite școlare.³

Destul de greu s-a realizat și reorganizarea instituțiilor de cultură și a vechilor despărțăminte ale Astrei. În județul Sălaj existau 6 despărțăminte ale Astrei, și anume: Șimleu, Băsești, Jibou, Tășnad, Buciumi și Crasna. Este de remarcat faptul că din cele 8 despărțăminte, care au ținut să voteze, prin delegați speciali, actul Unirii de la 1 Decembrie 1918, trei au fost din Sălaj: Șimleu (Nicolae Munthiu și dr. Iuliu P. Mureșian), Buciumi (Ioan Nossă și Petru Tulbure) și Crasna (Ioan Perenyi).

Tot din Sălaj au participat delegați ai celorlalte societăți culturale existente. Din partea Reuniunii Femeilor Române Sălăjene au participat Cornelia Maniu, sora lui Iuliu Maniu, Lazăr Maior din Pericei și, ca supleant, Emanoil Stoica din Șimleu, iar din partea Societății pentru Fond de Teatru Român a participat, ca delegat, dr. Pompeiu Fărcaș din Șimleu.⁴

Adunarea de reconstituire a Despărțământului Șimleu a avut loc, pe data de 26 decembrie 1920, la Șimleu. La ea a participat preoțimea de la sate, corpul didactic, precum și „poporul de pe ulița românească”.

Adunarea s-a ținut în sala Primăriei, la ea participând peste 70 de persoane. Acum se iau decizii importante, privind reorganizarea despărțământului și programul asociației pentru viitor. Se prevedea înființarea de noi agenturi, biblioteci și cooperative sătești, fiind aleși în acest scop 31 de delegați, printre ei numărându-se și preotul Valentin Coposu din Bobota. Fiecare delegat, ca președinte al agenturii, dispunea să fie aleși, în comuna sa, 4 membri în comitetul agenturii,

¹ Vezi C. Grad, D. E. Goron, *1918-1919. Contribuții sălăjene la Marea Unire*, Zalău, Ed. Limes, 2000, pp. 17-34.

² Vezi Marin Pop, *Evoluția lucrărilor de reformă agrară și arendările forțate în județul Sălaj în perioada 1918-1921*, în „Acta Mvsei Porolissensis”, Zalău, XXIV, 2002, pp. 395-452.

³ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sălaj (în continuare, D.J.A.N.Sj.), Fond *Prefectura jud. Sălaj – Subprefect*, dos 127/1921.

⁴ *** *Marea Unire dela 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 55 și p. 59.

învățătorii locali fiind secretari sau bibliotecari.⁵ De acest despărțământ aparțineau 30 de comune, cu 15 agenturi și 22 de biblioteci. Director al despărțământului a fost ales Alexandru Aciu.⁶

Despărțământul Băsești avea în subordine 48 de comune și doar două biblioteci, la Băsești și Oarța de Jos. El a fost reorganizat pe data de 20 august 1919. Director al despărțământului a fost ales preotul Vasile Gavriș.⁷

Despărțământul Jibou avea 69 de comune, două agenturi și două biblioteci. Cu reorganizarea acestui despărțământ a fost rugat să se ocupe directorul său, Teofil Dragomir, proprietar în Lupoiaia.⁸ Adunarea cercuală de reorganizare are loc pe data de 18 septembrie 1921, la Jibou. La ea au luat parte generalul de brigadă Daschievici, împreună cu familia sa, colonelul Regimentului 14 Călărași, Sâmbăteanu, precum și un număr mare de ofițeri, subofițeri și soldați. Director al despărțământului a fost ales preotul Laurențiu Bran și un nou comitet de conducere. Fostului director, Teofil Dragomir, care s-a retras din funcție, i se aduc mulțumiri pentru faptul că a fost un organizator bun.

În anul 1922, pe data de 18 aprilie, are loc o nouă adunare extraordinară în care s-a discutat problema împărțirii acestui despărțământ în două, Despărțământul Jibou și Despărțământul Zalău. Orașul Zalău, care era capitala județului Sălaj, nu avea un despărțământ al Astei, așa că s-a luat decizia înființării unuia și în acest oraș. Tot acum s-a discutat problema organizării prelegerilor populare și a înființării de cooperative și bănci populare.⁹

Adunarea de reconstituire a Despărțământului Tășnad a avut loc pe data de 5 iunie 1921. Acest despărțământ avea 30 de comune și 5 biblioteci. La această adunare cercuală, care a avut loc la Tășnad, au asistat generalul Marcel Olteanu, comandant al Diviziei 17, corpul ofițeresc de la Regimentele 85 Infanterie și 34 Obuziere. Din Șimleu au participat la acest eveniment de cultură corul Liceului „Simion Bărnuțiu” din Șimleu, în frunte cu directorul acestuia, și corpul profesoral de la Școala civilă de fete din Șimleu, în frunte cu Elena Aciu. De asemenea, a participat și un numeros public. Cu această ocazie s-au înscris 76 de membri și s-a încasat suma de 1896 lei. Printre alții, au luat cuvântul generalul Olteanu și directorul despărțământului Tășnad, protopopul Demetriu Coroianu. Pe timpul desfășurării acestor manifestări culturale atmosfera a fost întreținută de către corul amintit mai sus.¹⁰

Despărțământul Buciumi avea în componență doar 13 comune și avea ca director pe protopopul din Sângeorgiu de Meseș, Vasile L. Pop. Însă, până în anul 1922 el nu înaintase Comitetului de conducere din Sibiu raportul privind reorganizarea acestui despărțământ. La fel și Despărțământul Crasna, care cuprindea 33 de comune. Deși directorul acestui despărțământ, protopopul Grațian Flonta, s-a înscris ca membru pe viață al Asociațiunii, el nu trimisese, încă, raportul privind reorganizarea și activitatea depusă de acest despărțământ.¹¹

Despărțământul Buciumi a hotărât, pe data de 25 noiembrie 1923, să fuzioneze cu Despărțământul Zalău, precum și cu o parte a celui din Crasna, la 20 noiembrie 1923.¹²

Despărțământul Zalău luase ființă pe data de 29 iunie 1923. Director al acestui despărțământ a fost ales dr. Nicodim Cristea (primarul orașului Zalău), secretar – Nicolae Nistor (revizor școlar), casier – dr. Dumitru Mureșan, iar ca bibliotecar a fost ales profesorul Vasile Timbuș.

Încă din primul an acest despărțământ a desfășurat o activitate deosebită. Astfel, doar într-un an de zile au fost înființate 13 biblioteci populare și 13 agenturi cu 406 membri activi și 4 membri pe viață. Biblioteca de la Zalău avea 300 de volume.

⁵ „Gazeta de Duminecă”, nr. 1-2, 10 ian. 1921.

⁶ „Transilvania”, an LII, nr. 7-8, iulie-august, 1921, pp. 574-575.

⁷ *Ibidem*, p. 550.

⁸ *Ibidem*, p. 561.

⁹ *Ibidem*, an LIII, nr. 7-8, iulie-august 1922, p. 501.

¹⁰ *Ibidem*, an LII, nr. 7-8, iulie-august, 1921, p. 575.

¹¹ *Ibidem*, an LIII, nr. 7-8, iulie-august 1922, p. 488 și p. 491.

¹² *Ibidem*, nr. 10-11 din 1925, p. 470.

Au fost ținute următoarele prelegeri: dr. Nicolae Cristea, 11 prelegeri despre Astra; Nicolae Nistor, 11 prelegeri despre școală; Gheorghe Pop, prim-pretor, două prelegeri despre meserii; Gheorghe Matieșanu, profesor, două prelegeri despre *năcazurile noastre*; Gheorghe Dunca, profesor, și Valer Iuga, câte două prelegeri despre meserii. Toate aceste prelegeri, ținute în cele 58 de comune ale noului despărțământ, au avut loc în cadrul unor adunări populare, în acțiunea de culturalizare a satelor inițiată de către despărțămintele sălăjene.¹³

După anul 1918 își reia activitatea și Reuniunea Femeilor Române Sălăjene (R.F.R.S.). În perioada interbelică, pe lângă scopul ei principal – de educare a femeii române, activitățile sociale și caritative au reprezentat direcții importante ale acestei societăți culturale, deoarece se simțea o mare nevoie de astfel de activități în întreaga societate românească. S-a pus accent pe domeniile carității publice, ca ocrotirea orfanilor și a văduvelor, înființarea de orfelinate, asistența socială și sanitară sau ajutoare date sinistraților, copiilor săraci și bătrânilor.¹⁴

În anul 1919 președintă a R.F.R.S. a fost aleasă Elena Gheție, soția vicarului Silvaniei, Alexandru Gheție. Ea a condus destinele acestei societăți culturale până în anul 1923. La adunarea generală din 18 februarie 1923 ea anunță faptul că lasă pe altcineva să conducă societatea, probabil și datorită faptului că, înainte cu un an, soțul său (vicarul Silvaniei și senator P.N.R. de Sălaj) decedase, la vârsta de numai 53 de ani. Ca președintă județeană a R.F.R.S. a fost aleasă Laura Pop din Zalău, soția fostului prefect de Sălaj Gheorghe Pop, iar ca președintă a centralei din Șimleu, Adela Meseșian, directoarea Școlii medii de fete din Șimleu, soția altui fruntaș sălăjean, Coriolan Meseșian. În funcția de vicepreședinte au fost alese Elena Aciu și Aurora Vicaș.¹⁵

În anul 1924 este aleasă o nouă președintă a R.F.R.S. în persoana Elenei Aciu, care va conduce destinele acestei societăți culturale până în anul 1934, când se pensionează și se mută la Cluj.¹⁶

Pe data de 3 martie 1923 are loc și Adunarea generală a Casinei Române din Șimleu. Cu această ocazie au fost modificate statutele vechi, care datau din anul 1901, a fost aleasă o nouă conducere și a fost votat bugetul de venituri și cheltuieli pe anul financiar 1923. Președintele în funcție, Coriolan Meseșian, a demisionat datorită multiplelor activități și funcții pe care le avea de îndeplinit și a declarat că dorește să rămână doar simplu membru.

Directorul Liceului „Simion Bărnuțiu” din Șimleu, Ioan Ossian, a fost ales, cu unanimitate de voturi, în funcția de președinte, el dovedindu-se „și în trecut a fi un neobosit luptător pe terenul culturalo-național”. Ca vicepreședinți au fost aleși Constantin Teodorescu, directorul Băncii Naționale din Șimleu, și dr. Valer Vicaș, notar public. Secretar a fost ales profesorul Tănase Pușcă, iar substituit de secretar, profesorul Eugen Torok. În funcția de bibliotecar a fost ales profesorul Ioan Oprea, iar majordom Virgil Barboloviciu, consilierul economic al orașului Șimleu.¹⁷

Altă societate culturală românească, înființată în anul 1881, cea a învățătorilor, își continuă activitatea și ea după 1918. Pe data de 10 iunie 1919, în cadrul unei adunări care a avut loc la Zalău, se schimbă denumirea societății din Reuniunea Învățătorilor Români Sălăjeni în Asociația Învățătorilor Români Sălăjeni, ca secție a asociației transilvănene. Cu această ocazie a fost aleasă noua conducere. Președinte a fost ales Emil Pocola, care era și membru în Comitetul de conducere al Asociației Învățătorilor din Transilvania. Vicepreședinte a fost ales George Nichita, secretar – P. Marchiș, casier – I. Guțiu și patru membri: P. Pop, L. Heletca, A. Precup și I. Filip.

¹³ „Sălajul”, nr. 6, 12 aprilie 1924.

¹⁴ *Anuarul Reuniunii Femeilor Române Sălăjene, 1925-1929*, Șimleu Silvaniei, Tipografia „Lazăr”, 1929, p. 68.

¹⁵ „Gazeta de Duminecă”, nr. 8, 24 februarie 1923.

¹⁶ *Vezi Marin Pop, Cultură și politici culturale în viața și opera Elenei Aciu (1875-1955)*, în “Țara Bârsei”, Brașov, nr. 5, 2006, pp. 26-41.

¹⁷ „Gazeta de Duminecă”, nr. 11, 18 martie 1923.

Ca și celelalte societăți culturale românești, asociația învățătorilor avea ca principal scop răspândirea culturii, ridicarea morală și culturală a satelor sălăjene.¹⁸ Totodată, societatea s-a preocupat de reorganizarea școlilor din județ, de asigurarea bazei materiale a lor și de bunul mers al procesului de învățământ.

După anul 1918 continuă și activitatea asociațiilor culturale ale minorităților etnice din județul Sălaj.

La data de 13 februarie 1920, văduva Unger Augustin din Zalău se adresează prefectului de Sălaj, Gheorghe Pop, întrebându-l dacă Reuniunea Femeilor Maghiare din Zalău poate să-și continue activitatea „între cadrele de până acum”, spune aceasta. Prefectul răspunde că societatea poate funcționa „între limitele legilor și ordonanțelor”¹⁹.

Într-un raport al Poliției de Stat din Șimleu, datat 28 noiembrie 1922, se precizează situația societăților minorităților din acest oraș. Astfel, următoarele societăți nu aveau încă statute noi: Societatea Ciobotarilor, Casina Industriașilor Maghiari, Corpul Industrial, Corpul Tăbăcarilor și Societatea Diletanților. Înaintaseră statute Ministerului de Interne următoarele societăți: Hala Comercianților, Societatea Vânătorilor, Casina Maghiară, Reuniunea Femeilor Izraelite și Reuniunea Fetelor Izraelite. Singura societate care avea deja statutele aprobate era Societatea de cântări maghiară. Tot în acest raport se mai menționează faptul că Societatea Zidarilor Constructivi era filială a Societății Centrale din Cluj și avea statutele în Cluj, iar Societatea „Lorantffy Zsuzsanna” și-a sistat activitatea, în urma ordinului confidențial al prefectului adresat poliției din Șimleu²⁰.

O altă caracteristică a acestei perioade este faptul că se înființează noi societăți culturale, și anume, Societatea culturală „General David Praporgescu” și Societatea Culturală a Studenților Sălăjeni de la Universitatea din Cluj. De asemenea, se înființează și societăți sau reuniuni profesionale, cum a fost cea a pantofarilor și ciubotarilor români din Șimleu.

Aceasta din urmă a luat ființă în anul 1920, la inițiativa învățătorului Valentin Câmpean, director al Școlii de ucenici din Șimleu și sub patronajul primarului orașului, Ioan Deleu. Președinte al Reuniunii Pantofarilor și Ciubotarilor Români a fost ales George Ardelean, iar notar, Teodor Matei. Statutele societății au fost aprobate de către Consiliul orășenesc din Șimleu și înaintate spre aprobare și Consiliului Dirigent. Membrii reuniunii erau toți pantofarii și ciubotarii români din Șimleu.²¹

Societatea culturală „General David Praporgescu” s-a înființat pe data de 1 decembrie 1920, la inițiativa comandantului Diviziei I Cavalerie, generalul R. Scărișoreanu, și a maiorului Pleniceanu, cu ocazia sărbătorilor dedicate Unirii, care au avut loc în acel an la Șimleu. Președinte al noii societăți a fost numit Alexandru Aciu. Acesta convoacă adunarea generală de constituire a noii societăți pe data de 12 decembrie 1920, la Șimleu, pentru a adopta și aproba statutele de funcționare. La această adunare au participat 40 de persoane, în frunte cu generalul Scărișoreanu.

Alexandru Aciu propune să fie ales un alt președinte, deoarece el avea mai multe funcții, printre care și pe aceea de director al Băncii Silvania. Președinte de onoare al noii societăți a fost ales generalul Scărișoreanu, iar președinte executiv, Ioan Deleu. Din conducerea noii societăți mai făceau parte Coriolan Meseșian, ca director al coriștilor, Ioan Ossian și Valer Vicaș, vicepreședinți, maiorul Pleniceanu și vicarul Alexandru Gheție, membri de onoare. Ca membri în Comitetul de conducere au fost aleși Alexandru Aciu, I. Mureșan și V. Boțan. Secretar a fost ales profesorul Tănase Pușcă, bibliotecar – V. Pop și casier – Virgil Barbolovicu.

Alexandru Aciu propune, apoi, ca să se facă demersuri pentru ca această nouă societate culturală să fuzioneze cu Casina română din Șimleu, propunere primită de către cei prezenți. Tot la propunerea

¹⁸ „Școala Noastră”, nr. 18-20, decembrie, 1930, p. 642.

¹⁹ Arhivele Statului din România, *Minoritățile naționale din România (1918-1925)*, București, doc. 25.

²⁰ D.J.A.N.Sj, Fond *Prefectura județului Sălaj, Prefect – Confidențial*, dos. 142/1922, f. 8.

²¹ „Gazeta de Duminecă”, nr. 4, 9 mai 1920.

lui Al. Aciu societatea se înscrie ca membru al Reuniunii Femeilor Române Sălăjene și al Despărțământului Șimleu al Astei. Divizia I Cavalerie, prin comandantul său, a promis sprijin noii societăți, dar urma, spre regretul șimleuanilor, să părăsească orașul. De asemenea, societatea civilă din Șimleu „s-a atașat cu drag la noua societate”. Ioan Ossian a alcătuit statutele, Coriolan Meseșian corul societății, iar Al. Aciu a ajutat la organizarea practică a noii societăți culturale.²²

Prima ședință a noii societăți culturale are loc abia pe data de 28 decembrie 1921, în sala Cazinoului român din Șimleu. Președintele societății, Ioan Deleu, arată în cuvântul său menirea acesteia. Activitatea societății se desfășura în cadrul a două secții: cea a bibliotecilor populare și cea corală. Cu această ocazie s-a hotărât ca în fiecare sâmbătă seara să fie organizată câte o conferință. A fost desemnat un comitet, care urma să se ocupe cu organizarea fiecărei serate culturale.

La câteva zile după această ședință, pe data de 31 decembrie, are loc prima serată organizată de către această societate, în prezența unui public numeros. Conferențiar a fost Alexandru Aciu, care a vorbit despre *Spiritul stăpânitor după războiul mondial*. Aceasta a avut „un succes grandios” la public. Ziarul șimleuan „Gazeta de Duminecă”, care publică acest articol, făcea un apel către toți iubitorii de cultură din oraș și din împrejurimi să participe în număr cât mai mare la aceste conferințe.²³ După anul 1918, în viața culturală și socială a județului Sălaj un rol deosebit l-au jucat studenții. Mulți dintre ei trecuseră proba de foc a Primului Război Mondial, unde s-au călit atât fizic, cât și spiritual, deoarece li s-a adâncit sentimentul apartenenței la neamul românesc.

După terminarea războiului, studenții au înțeles că menirea lor în cadrul României întregite va fi una dificilă, dar în același timp și nobilă, și anume aceea „a propagării culturii și înfrățirii sociale”²⁴.

Studențimea sălăjeană vedea marea necesitate care se impunea în acel moment, și anume, acela „de a se coborî în mijlocul acelor de unde s-a smuls și să împrăștie acolo din modestul patrimoniu studentesc, ce a achiziționat în anii lungi de școală”. De asemenea, ei își dădeau seama de faptul că „poporul dela țară formează izvorul de regenerare a neamului” și de aceea ei au crezut că au „o datorie sfântă să-l ridice din toropeala în care au fost aruncați de către asupritori în anii lungi de oprinare, și să-l înalțe moralicește, culturalicește și economicicește”²⁵.

În acest context, în care întreaga societate românească se găsea într-o perioadă de tranziție, studenții sălăjeni au hotărât să-și aducă și ei aportul la consolidarea societății românești, prin propagarea actului cultural în lumea satului românesc, vitregit de acest lucru înainte de 1918.

În acest sens, studenții și-au propus să înființeze o societate, care să dezvolte activități socio-culturale pe teritoriul județului de origine, atât de necesare „în acest colțisor românesc”²⁶. Fiecare student sălăjean s-a angajat voluntar la această grea misiune.

Ideea a fost lansată în anul 1919, însă multiple cauze au împiedicat constituirea societății studențești. În acel an activitatea lor s-a rezumat la „simple discuții prietenești și făurind planuri de viitor”²⁷.

În anul 1920, un comitet studentesc sălăjean, format ad-hoc, avându-l în frunte pe Ioan Petruca, a organizat o petrecere la Zalău, la care s-a hotărât înființarea Societății Studenților Universitari Sălăjeni, care să contribuie la ridicarea nivelului cultural al Sălajului. Crearea acestei societăți contribuia, în opinia studenților, atât la realizarea nobilei scop propus, dar și la strângerea relațiilor de prietenie dintre membrii viitoarei societăți.

²² *Ibidem*, nr. 34, 19 decembrie 1920.

²³ *Ibidem*, nr. 1, 8 ianuarie 1922.

²⁴ *Ibidem*, nr. 16-17, 27 aprilie 1924.

²⁵ *Ibidem*, nr. 1-2, 15 ianuarie 1934.

²⁶ *Ibidem*, nr. 16-17, 27 aprilie 1924.

²⁷ *Ibidem*, nr. 1-2, 15 ianuarie 1934.

Odată cu începerea noului an școlar a avut loc, la Cluj, adunarea de constituire a societății, alegându-se primul său comitet de conducere, care era compus din următorii studenți: Ioan Petruca, președinte, și Al. Vaida, Ioan Filep, F. Cocian, I. Cionca, Al. Iuga, Ioan Gheție, membri.

Principalele obiective care au fost cuprinse în statutele societății erau următoarele:

1. Ridicarea culturală a poporului român, cu deosebire a celui sălăjean, prin înființarea de case naționale, biblioteci populare, ținerea de conferințe și șezători culturale la sate.

2. Aducerea cultului cuvenit oamenilor mari ai Sălajului, ridicându-le monumente și publicând studii asupra vieții și activității lor.

3. Crearea și păstrarea de strânse legături de prietenie între intelectualii județului nostru și studenții-membri ai societății prin aranjarea de serate de cunoștințe etc.

4. Ajutorarea reciprocă a membrilor societății, facilitându-le astfel posibilitatea de studiu la Universitate.

Alte prevederi cuprinse în statute au fost cele referitoare la comitetul de conducere, care urma să fie ales anual. Din el urma să facă parte un președinte, un secretar general, un casier, un bibliotecar și câțiva membri. De asemenea, se crea o comisie de verificatori.²⁸ Mai târziu, din cauza mișcărilor studențești antisemite, fiecare societate culturală studențească trebuia să fie sub tutela unui profesor universitar. Sălăjenii l-au avut ca îndrumător pe renumitul profesor universitar clujean Ioan Cătuneanu.

Din punct de vedere organizatoric, remarcăm în activitatea societății câteva momente-cheie.

La data de 20 august 1922 a avut loc, la Șimleu, Congresul general al studenților universitari sălăjeni. Cu această ocazie, Iuliu Maniu, „marele fiu al Sălajului și al neamului românesc”, a fost ales președinte de onoare al acestei societăți.

La acest congres distinșii fruntași ai Sălajului și ai altor județe au acceptat să devină membri fondatori ai societății. Îi amintim aici pe Victor Deleu, deputat, Alexandru Aciu, senator, Sever Dan, deputat de Cluj, Ioan Coltor, deputat de Blaj, Ioan Deleu, primar al orașului Șimleu, Valer Vicaș, notar public în Șimleu, Augustin Pintea, avocat în Zalău, și Gavril Filep, fost notar cercual din Craidorolț.

Comitetul nou-format și-a propus să revizuiască statutele, care au fost aprobate cu ocazia congresului de la Șimleu.

La congres s-au discutat problemele sociale și culturale care existau în județul Sălaj la data respectivă, de care societatea avea în intenție să se ocupe pe viitor. Se poate afirma faptul că la acest congres s-au pus bazele solide ale acestei societăți culturale.

În anul 1922 societatea a mai organizat și o serie de petreceri dansante, pentru a-și mări fondul financiar. Era o altă modalitate prin care se urmărea strângerea de fonduri, dar o și mai strânsă coeziune socială a fost organizarea, din inițiativa studenților sălăjeni, a unor mari serbări. Aceste serbări, urmate de serate dansante, nu erau doar simple baluri, ci ocazii de a populariza cunoștințele pe care ei le dobândiseră în diverse domenii. Ele se organizau în vacanțele studențești și erau găzduite de către localitățile sălăjene, în special cele mari. La ele participau intelectualii, notabilitățile, foști membri ai societății studențești, precum și poporul de rând din localitatea respectivă sau din apropiere. Programul cultural-artistic, conferințele bine pregătite, atmosfera sărbătorească și seratele dansante atrăgeau un număr mare de participanți.

Prima petrecere din anul 1922 s-a ținut a treia zi de Paște, la Tășnad, obținându-se un venit considerabil.

Pe 12 iulie 1922, în orașul Cehul Silvaniei, s-a organizat o serată artistică și dansantă, care a avut un bogat program și s-a bucurat de un succes deplin.

²⁸ *Ibidem.*

La data de 28 august 1922 studenții sălăjeni au participat la sfințirea bisericii greco-catolice din Santău. Ei au organizat serata dansantă și un program artistic, iar „rezultatul în toate privințele a fost foarte mulțumitor”.

La Șimleul Silvaniei, pe data de 3 septembrie 1922, studenții au organizat o nouă petrecere, cu un bogat program artistic, oferit de către membrii societății, obținându-se un succes remarcabil pe toate planurile.

La această petrecere a participat majoritatea intelectualității din Șimleu și din satele apropiate, manifestându-și „din nou cu prisos simpatia pe care o nutrește față de societatea zeloșilor și entuziaștilor fii ai Sălăjului”²⁹.

Alt moment-cheie l-a constituit anul 1923 când, în urma mișcărilor studențești antisemite care au cuprins întreaga țară, se adoptă un nou regulament universitar. Astfel, și societatea studențească sălăjeană a trebuit să redacteze alte statute și și-a schimbat denumirea în Societatea culturală „Sălăjana”, cu sediul în Cluj. Până în anul 1930 o mai întâlnim și sub titulatura de Societatea culturală „Sălăgeana”.

În anul universitar 1922/1923, atât la Cluj, cât și în celelalte centre universitare din țară, au avut loc puternice mișcări antisemite. Astfel de mișcări s-au înregistrat și la Universitățile din Praga, Budapesta, Viena și Berlin, de unde probabil acest focar a trecut în România. În centrele studențești occidentale aceste mișcări au fost mult mai violente decât cele înregistrate la noi în țară.

Și la Cluj s-au înregistrat perturbări care au dus la întreruperea cursurilor, dar s-au luat măsuri disciplinare severe, ceea ce a dus la restabilirea ordinii și a disciplinei.

Senatul universitar, întrunit pe data de 8 iunie 1923, după terminarea mișcărilor studențești, a luat hotărâri importante cu privire la examene și la validarea anului școlar.

Astfel, s-a luat următoarea hotărâre: „Se recunoaște frecvența tuturor acelor studenți care au urmat cursurile. Studenții care nu au urmat vor fi obligați să asculte cursurile de completare care urmează a fi instituite. Se admite o sesiune extraordinară de examene în luna iulie 1923”³⁰.

Relevant pentru starea de spirit care exista în rândul studenților și pentru modul cum ar trebui înțeles patriotismul este Raportul Comisiei disciplinare universitare, care sublinia, printre altele, faptul că ea „înțelege să aprecieze orice mișcare patriotică, pornită din cel mai curat idealism, dar nu înțelege ca aceste mișcări să degenereze până la compromiterea demnității de om, și la tulburări, insubordonări sau lipsă de respect către autorități etc. Patriotismul luminat totdeauna trebuie să fie în serviciul aspirațiilor umanitare, evitând apelul la violență și ilegalități”³¹.

În ceea ce privește motivul acestor mișcări studențești, este vorba, în principal, de *numerus clausus*, adică de o reprezentare a studenților în universități în funcție de proporția pe care o aveau ca etnie.

Studenții considerau că centrele universitare erau invadate de către etnia evreiască, iar acest *numerus clausus* era considerat ca o măsură dreaptă, „căci nu se cade ca o naționalitate să ocupe locuri prea numeroase împiedecând astfel pe celelalte naționalități de a se cultiva”.

Grațian Mărcuș, unul dintre membrii fondatori ai societății culturale a studenților sălăjeni, sublinia într-un articol din ziarul „Gazeta de Duminecă”, referitor la această problemă, faptul că „nu putem admite că în România Mare, care a fost făcută de către Români prin munca și sângele lor, luptând în contra diferitelor naționalități care azi conlocuiesc cu noi și în special contra jidanilor, care fie că erau cetățeni unguri, ori austrieci, ori supuși ruși sau români au lucrat pe capete, fie în mod direct, sau în mod indirect să împiedice îndeplinirea idealului național românesc”. Din această cauză, el afirma că „nu putem admite ca elementul românesc să fie dominat de jidani”, subliniind faptul că

²⁹ *Ibidem*, nr. 16-17, 27 aprilie 1924.

³⁰ Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, vol. I, p. 207.

³¹ *Ibidem*, p. 214.

evreii „invadează în mod sistematic universitățile noastre, care să le permită în urma obținerii unui titlu academic să pună mâna pe barou, pe medicină și într-un cuvânt pe toate carierele liberale, după cum au pus mâna pe comerț, pe industrie și pe presă”. De aceea, el afirma că „*numerus clausus* este o măsură de apărare luată din partea românilor și a creștinilor în contra rasei parazitare jidovești”.

Grațian Mărcuș considera *numerus clausus* ca fiind „o lozincă națională” și cerea ca el să fie aplicat la întreaga societate românească, deci nu numai în universități, „dacă vrem ca să menținem acestei țări caracterul ei românesc”³².

În capitală, în februarie 1923, la sosirea profesorului A. C. Cuza, au avut loc manifestații studențești, însă ele au fost oprite de poliție și cordoanele armatei. La conferința pe care Nicolae Iorga a ținut-o la Ateneul Român, acesta a fost huiduit, motiv pentru care a demisionat din învățământ.

Măsura luată atunci de către guvern, de a-i trimite pe studenți acasă, în județele lor, era considerată inefficientă, deoarece ei puteau să formeze și aici un curent de opinie favorabil mișcării lor.

Aceste mișcări studențești au afectat într-o oarecare măsură și activitatea societății culturale a studenților sălăjeni, dar ea, conform statutelor sale, își desfășura activitatea doar pe plan cultural, neimplicându-se în aceste mișcări studențești. Acest fapt i-a atras o și mai mare simpatie din partea intelectualității românești din județul Sălaj, și nu numai, fapt dovedit la serata dansantă organizată în primăvara anului 1923, pe data de 9 aprilie, a treia zi de Paște, la Jibou, unde s-a bucurat de un real succes. Aici „rezultatul moral și material a întrecut orice prevederi”.

Banii care s-au strâns la această serată urma să fie folosiți pentru înființarea de biblioteci populare.³³

În ședința din data de 14 decembrie 1923, Senatul universitar din Cluj a luat o serie de hotărâri, printre care și unele referitoare la societățile studențești.

Astfel, în urma acestor decizii, societățile studențești aveau obligația să-și revizuiască statutele. De asemenea, se mai hotărâște ca societățile studențești, care erau organizate pe regiuni, cum era și cazul societății studenților sălăjeni, să fie extrauniversitare. Ele nu mai aveau voie să se intituleze universitare sau studențești, ci numai culturale sau academice. Societățile studențești intrau, din acel moment, în sfera de acțiune a organelor administrative de stat, nemaiaivând nevoie de recunoașterea Senatului universitar.³⁴

În urma acestor dispoziții ale Senatului universitar, Societatea Studenților Universitari Sălăjeni a convocat, tot în luna decembrie 1923, adunarea generală a societății, unde s-a hotărât desființarea acestei societăți și crearea uneia noi, care să corespundă noului regulament universitar. Membrii comitetului de conducere al societății au fost însărcinați să pună bazele unei noi societăți culturale, care să fie în conformitate cu legile nou apărute. Totodată, comitetul de conducere a redactat statute noi și a propus un nou nume pe care societatea urma să-l aibă, și anume: „*Sălăgeana*, societate culturală, Cluj”.

Acest lucru este făcut public prin intermediul ziarului „Gazeta de Duminecă”, pe data de 25 februarie 1924, societatea obținând, până la acea dată, personalitate juridică.³⁵ Membrii societății studențești erau convingși de faptul că, astfel constituită, ea își va mări cercul de activitate și totodată și numărul de membri.

În noile condiții care le fuseseră impuse, ei erau convingși de faptul că societatea studențească ar „putea progresa în direcția unei coeziuni din ce în ce mai strânsă a poporului și a dezvoltării sentimentului național român”, ea devenind „din ce în ce mai aptă să realizeze, să rezolve problemele

³² „Gazeta de Duminecă” nr. 7, 17 februarie 1923.

³³ *Ibidem*, nr. 13, 10 aprilie 1923.

³⁴ Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 212.

³⁵ „Gazeta de Duminecă”, nr. 20-21, 25 mai 1924.

cele mai ardente ca: ridicarea nivelului cultural, stabilirea unei legături mai strânse între diferitele clase sociale ale județului nostru Sălaj”.

Noul comitet de conducere al societății îl avea ca președinte pe studentul Mihail Gurzău, viitor prefect liberal al județului Sălaj, iar ca secretar general, pe Augustin Cerban.³⁶

Continuând programul Societății Studenților Sălăjeni, a cărei moștenitoare era, Societatea culturală *Sălăgeana* a dezvoltat și în anul 1924 o prodigioasă activitate. Sub noua titulatură, societatea studenților sălăjeni începe și organizarea unor programe artistice, care erau urmate de serate dansante, în scopul de a-și mări fondurile financiare. Prin aceste genuri de manifestări se spera să se strângă mai puternic rândurile societății românești din județ, iar membrii ei să fie sensibilizați în privința scopurilor nobile pe care le urmăreau studenții sălăjeni.

Activitățile și manifestările culturale ale societății studențești erau organizate, în general, în vacanțe. În mare parte, ei își petreceau vacanțele în mijlocul poporului, unde organizau șezători culturale și susțineau conferințe pe diferite teme: istorice, culturale, medicină, igienă etc. De asemenea, cu aceste ocazii distribuiau cărți și materiale didactice satelor sălăjene. Astfel, au înființat numeroase biblioteci populare.

În ceea ce privește cultul pentru strămoși, ei au reușit, în anul 1930, pe data de 7 septembrie, să ridice, la Șimleu, un bust marelui nostru înaintaș sălăjean, Simion Bărnuțiu, în fața liceului care-i poartă numele. Aceasta a fost cea mai mare realizare a societății studențești în primul ei deceniu de activitate.

În deceniul 4, considerăm că societatea a avut cele mai mari realizări, poate din întreaga sa activitate, în anul de excepție 1933. În acel an, societatea a reușit, după intervențiile președintelui ei de onoare, Iuliu Maniu, la ministrul Instrucțiunii publice, Dimitrie Gusti, să primească 135 de biblioteci, fiecare constând din 80 de volume, 40 de tablouri intuitive și 10 hărți. Acestea au fost distribuite în 135 de sate sălăjene, în cadrul a 10 turnee de propagandă, într-un timp foarte scurt, respectiv, în vara anului 1933. Tot în acel an s-a reușit ridicarea unei Case naționale la Bădăcin, al cărei act fundațional a fost sfințit pe data de 10 septembrie 1933 și, tot aici, au organizat un Congres studențesc național, pe data de 1 decembrie 1933.

Nu în ultimul rând, petrecerile pe care le organizau în fiecare vară în satele sălăjene au contribuit, pe lângă strângerea de fonduri, la realizarea unei coeziuni sociale între studenții sălăjeni, intelectualitatea și țărănimea satelor.

În concluzie, putem afirma că problemele deosebite cu care s-a confruntat județul Sălaj, în această perioadă de grele încercări, datorită consecințelor dezastruoase pe care le-a avut războiul asupra satelor sălăjene, au fost depășite cu bine. Prioritare, în această perioadă tulbură, au fost problemele legate de lipsa personalului calificat în administrația locală, aprovizionarea populației cu cereale și articole de primă necesitate și, în special, problema agrară. Până în anul 1923 s-a reușit și reorganizarea vieții culturale sălăjene și o mai bună împărțire a despărțămintelor Astrei. Se creează un nou despărțământ central, la Zalău, care era capitala județului, și iau ființă noi societăți culturale. Cu toate acestea, cel mai important despărțământ al Astrei sălăjene, credem noi, rămâne, și în perioada interbelică, cel al Șimleului, oraș care în acea perioadă mai era numit și „Brașovul Vestului” sau „Micul Brașov”.

Abstract

Salaj County, as well as the other counties, confronted with several problems at the end of the World War I. As well as economical and social problems, there were also problems in the field of

³⁶ *Ibidem*, nr. 10, 9 martie 1924.

education and culture. Unfortunately after the war, for a short time, the culture was transferred to a second level. The outstanding members of cultural associations got other assignments. It was urgent to rebuild the country and Consiliul Dirigent (Leading Council) needed people, Romanian office workers.

In the first years after the Great Union, there were reorganized the cultural associations that came into being before 1918, and not only the Romanian ones (ASTRA, Reunion of Romanian Women from Salaj, Reunion of Romanian Teachers from Salaj, Romanian Casina), but also those of Hungarian and Jewish minorities.

Another feature of that period is the fact that new cultural societies came into being, such as: General David Praporgescu Cultural Society and Cultural Society of Students from Salaj county activating at the University of Cluj. There also came into being professional societies and reunions such as the one of Romanian shoemakers and boot makers from Simleu.

In conclusion, we can state that the special problems Salaj County confronted with, during that period of great difficulties, due to devastating effects the war made upon the villages from Salaj, have been successfully overcome. In that troubled period, the first priority were the problems concerning with the lack of qualified personnel in local administration, the supplying of population with cereals and products of first necessity and most of all, the agricultural problem. Until 1923, the cultural life in Salaj County had already been reorganized and a better distribution of Astra divisions had been made. It was created a new central division in Zalau, the Municipality of Salaj County and new cultural societies came into being. Nevertheless, we believe that the most important Astra division from Salaj County, between the two wars, was the one from Simleu, a town which on that period was also named "the Western Brasov", or "the Little Brasov".